

УДК 378:355.23-051]:37.035
DOI 10.32782/2412-9208-2024-2-124-131

**DEVELOPMENT OF SOCIAL AND PROFESSIONAL COMPETENCES
IN FUTURE OFFICERS IN THE PROCESS
OF THEIR PROFESSIONAL TRAINING**

**РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ
ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

Nataliya OLEKSIUK,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor,
Professor of the Department of Social
Work and Management
of Socio-Cultural Activities,
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National
Pedagogical University
2, M. Krivonos Str., Ternopil, 46027,
Ukraine

Наталія ОЛЕКСЮК,
доктор педагогічних наук,
професор,
професор кафедри соціальної
роботи та менеджменту
соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль,
46027, Україна

nataliya_oleksiuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1538-1470>

ABSTRACT

The article examines the theoretical and practical aspects of the professional training of future officers during the period of russia's military aggression in Ukraine. It is noted that in the military education system, the application of the competence approach is increasingly relevant, which, in turn, necessitates updating the goals, tasks and technologies of professional training of future servicemen, developing new military educational standards taking into account modern requirements. Attention is focused on the importance of the development of professional and social competences of military education recipients as future participants in military operations. The essence of the concepts: «professional competence of the future officer» (a complex system formation that combines motivational, cognitive, ethical and psychological components that enable a specialist to successfully carry out professional activities) and «social competence of the future officer» (this is an integrated ability to interact effectively with other people in different settings). It has been proven that the professional competence of the future officer is closely related to his social competence, since the acquisition of skills and abilities characteristic of a qualified specialist is impossible without his successful interaction with society, and a high level of social competence will provide an opportunity to be successfully realized in professional activities. The main structural components of the defined competencies of future officers are considered. The acquisition of professional and social competences is substantiated. A conclusion was made about the influence of professional and social competences on the future professional

activity of the recipients of higher military education and their ability to protect their own lives and the lives of subordinates. Ways to optimize the development of professional and social competences in the process of training of future officers are proposed.

Key words: *professional training, competence development, professional competence, social competence, future officers.*

Вступ. Відкрита повномасштабна військова агресія росії в Україні зумовила низку нових вимог до професійної підготовки військовослужбовців у цілому та майбутніх офіцерів, зокрема. Основним завданням, яке постало перед сучасною військовою освітою, є формування якісно нової системи професійної підготовки наших захисників. Вагомою частиною цієї системи є її змістове наповнення – сукупність спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних майбутнім офіцерам для використання під час воєнних дій з метою успішного виконання професійних обов'язків, знищення ворога та засобів ведення війни і збереження власного життя й життя своїх підлеглих. Основним інтегрованим критерієм якості професійної підготовки майбутніх офіцерів є їх готовність до професійної діяльності, яка відображається у їхніх професійній та соціальній компетентностях. Оскільки рівень розвитку означених компетентностей свідчить про ступінь професійної готовності військовослужбовців до захисту країни, актуальність теми дослідження в сучасних умовах воєнного стану в Україні є беззаперечною [13; 2, с. 124].

Аналіз наукової літератури, присвяченої професійній підготовці майбутніх офіцерів, показав, що сьогодні існує багато різних напрацювань у галузі військової освіти. Так, сучасні тенденції розвитку вищої військової освіти проаналізовано в роботах О. Васильєва, О. Цевельова та ін. Проблеми, з якими стикаються викладачі та курсанти закладів вищої військової освіти досліджували Г. Артюшин, Є. Брижатиї та ін. Методологічні підходи до організації фахової підготовки військовиків розкриті в роботах М. Нецадима Л. Олійник та ін. Інновації у професійній підготовці військових схарактеризовані в роботах О. Алексеєнко, а психологічні аспекти професійної діяльності молодих офіцерів обґрунтовані О. Колосович та ін. Незважаючи на таке розмаїття досліджень, пов'язаних з підготовкою військовослужбовців до виконання професійних обов'язків, станом на сьогодні немає комплексного дослідження, яке б поєднувало ці компетентності та розкривало процедуру їх розвитку у майбутніх офіцерів у процесі їх фахової підготовки.

Метою статті є обґрунтування основних аспектів розвитку професійної та соціальної компетентностей у майбутніх офіцерів у процесі їх професійної підготовки. Для досягнення означеної мети передбачено виконати наступні завдання: розкрити зміст понять професійна та соціальна компетентність майбутнього офіцера; дослідити структуру означених компетентностей, визначити чинники, які впливають на процес їх

розвитку, проаналізувати етапи цього розвитку та виявити шляхи оптимізації розвитку професійної та соціальної компетентності у майбутніх офіцерів в умовах воєнного стану.

На основі аналізу ряду наукових джерел можемо констатувати, що **методологічні підходи** до виконання дослідження передбачають встановлення загальних педагогічних закономірностей, світоглядних позицій і виявлення їх впливу на отримані результати [3, с. 63; 4, с. 36]. Виходячи з означеного, вважаємо, що професійна підготовка майбутніх офіцерів повинна ґрунтуватися на таких загальних принципах методологічного дослідження, як: обумовленості педагогічних явищ конкретними причинами; об'єктивності; цілісності щодо вивчення цих явищ і процесів; розвитку; вивчення явища у взаємодії з іншими явищами; активної діяльності особистості. У ході дослідження ми використовували загально- та конкретно-наукові методи: аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення [6, с. 28].

Результати та дискусії. Сучасний офіцер – це передусім якісно підготовлений фахівець військової справи, який володіє необхідними для командира професійними знаннями, уміннями й навичками, психолого-педагогічними якостями, здатний виконувати завдання за призначенням [7]. Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів є тривалим, складним і динамічним процесом, який залежить від ряду взаємопов'язаних факторів та зв'язків, що формуються й проявляються на основі загальних закономірностей педагогічного процесу [5, с. 13]. Дієвим сучасним інструментом поліпшення якості професійної підготовки фахівців вважається компетентнісний підхід. Рада Європи, проводячи міжнародні дослідження, поглиблюючи та розвиваючи поняття компетентностей, запропонувала перелік ключових компетентностей, якими мають володіти європейці: політичні та соціальні компетентності; комунікативні компетентності; компетентності, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства; компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві; компетентності у навчанні протягом життя. Пізніше усі ці компетентності були об'єднані в три основні групи: мотиваційні, пов'язані з інтересами, індивідуальним вибором особистості; соціальні, пов'язані з соціальною діяльністю особистості та функціонуванням соціуму; професійні, пов'язані зі сферою знань, практичних навичок, умінням оперувати науковими досягненнями та фактичним матеріалом [8, с. 278; 1, с. 11].

В умовах професійної підготовки особливої уваги заслуговує набуття майбутніми офіцерами професійної компетентності, яка, на наш погляд, є ключовою компетентністю фахівця, адже саме за її допомогою випускник військового закладу освіти зможе якісно виконувати свої професійні обов'язки. Професійна компетентність майбутнього офіцера поєднує його теоретичну та практичну готовність до виконання професійних

функцій, інтегрує професійні й особистісні якості, спрямовує їх на оволодіння знаннями, практичними вміннями й навичками, а також націлює його на застосування цих знань і навичок у плануванні, реалізації та прогнозуванні власної професійної діяльності, активізує розвиток його особистісних рис, якостей та прагнення до самореалізації в професійній сфері [9]. Ми трактуємо професійну компетентність майбутнього офіцера як складне системне утворення, що об'єднує мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та психологічний компоненти, які дадуть змогу йому успішно виконувати професійні обов'язки. Мотиваційний компонент професійної компетентності майбутнього офіцера передбачає наявність у нього стійкого прагнення працювати за обраним фахом і включає: спрямованість (орієнтацію) здобувача освіти на майбутню професійну діяльність, на якісне виконання професійних функцій і обов'язків, конкретні професійні очікування, а також задоволеність власною діяльністю зі здобуття цього фаху, прагнення до професійного самовдосконалення та особистісного розвитку. Когнітивний компонент професійної компетентності майбутнього офіцера передбачає наявність спеціальних професійних знань, сформованість практичних умінь і навичок виконання професійних обов'язків, що забезпечується шляхом навчання, практичної діяльності, професійного самопізнання. Діяльнісний компонент, на нашу думку, передбачає практичну здатність: продуктивно виконувати фахові завдання та обов'язки згідно посадових функцій за конкретними видами діяльності відповідно до займаної посади; знаходити й застосовувати ефективні методи розв'язання завдань. Психологічний компонент професійної компетентності майбутнього офіцера дозволяє йому успішно управляти власним емоційним станом під час напружених ситуацій та охоплює комплекс: вольових якостей (самовладання, виконавчість, рішучість, наполегливість, самостійність, енергійність та ін.); емоційної стійкості (витривалість, стриманість, емоційна стабільність, адекватна реакція на тригери та ін.); емпатійності (розуміння внутрішнього світу співрозмовника, адекватне співчуття та ін.); організаційних та управлінських якостей (здатність виконувати роль лідера, керівника); моральних якостей (чуйність, доброзичливість, гуманність, інтелігентність та ін.) [10, с. 36–38; 12; 14, с. 323]. Особливістю професійної компетентності майбутнього офіцера в сучасних умовах є здатність якісно вирішувати професійні завдання у конкретних умовах війни, ворожої протидії і в ситуаціях невизначеності, які потребують відпрацювання нових алгоритмів дій, прояву вольових якостей для досягнення успіху [11, с. 205].

Професійна компетентність майбутнього офіцера тісно пов'язана з його соціальною компетентністю, оскільки набуття умінь і навичок, властивих кваліфікованому фахівцю, неможливе без його успішної взаємодії з соціумом, а високий рівень соціальної компетентності даватиме

можливість випускнику закладу військової освіти успішно реалізуватися у професійній діяльності. Соціальну компетентність майбутнього офіцера визначаємо як інтегровану здатність особистості результативно взаємодіяти з іншими людьми, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях; сформованість особистісних, громадянських і соціальних цінностей, комунікативних навичок; мобільність; уміння визначати й виконувати різні соціальні ролі тощо). Саме соціальна компетентність, на нашу думку, допоможе офіцеру не лише вирішити складне завдання знищення ворога чи засобів ведення війни, а й зберегти при цьому власне життя і життя підлеглих [3, с. 64; 8, с. 279].

Погоджуємось із Н. Беньковською, щодо співставлення етапів розвитку професійної компетентності з етапами професійного становлення фахівця. При цьому вважаємо, що професійна та соціальна компетентності формуються поетапно спільно, шляхом: усвідомленого вибору майбутньої професії; базової професійної підготовки; професіоналізації за місцем працевлаштування та подальшої професійної майстерності [3, с. 65]. Деталізуючи етапи формування професійної та соціальної компетентностей майбутнього офіцера ми дійшли висновку, що у процесі професійної підготовки здобувач поступово переходить від вмотивованості до компетентності, а згодом – до професіоналізму. Такий поступовий перехід від одного етапу формування професійної та соціальної компетентностей у майбутнього офіцера до іншого відбувається під дією цілого ряду чинників: наявність в здобувача прагнення до професійного зростання та самовдосконалення, сформованість потреби у саморозвитку; усвідомлення власної значущості в професії; сприятливий клімат навчально-виховного, а згодом – професійного середовища; прагнення до пізнання та опанування нового й прогресивного; наявність ресурсів; високий рівень науково-педагогічного персоналу, який здійснює підготовку майбутніх офіцерів у закладі військової освіти [12; 11, с. 211].

Щодо форм розвитку означених у статті компетентностей, то вважаємо за можливе наголосити на необхідності практичної реалізації особистісно-орієнтованих технологій, в яких зміст, методи і форми організації навчання зорієнтовані на закономірності розвитку особистості, її самовизначення й самореалізацію [5, с. 16].

Висновки. Сучасні випускники закладів військової освіти мають бути конкурентоспроможними на ринку праці, усебічно освіченими, здатними якісно виконувати професійні функції та обов'язки, і, звісно, соціалізованими – на них покладається обов'язок від держави, та надія від громадян щодо захисту територіальної цілісності країни, життя і здоров'я мирних жителів. Усі ці вимоги до майбутніх офіцерів можуть бути задоволені у процесі розвитку їх професійної та соціальної компетентностей, які

тісно пов'язані між собою, є взаємообумовленими та взаємозалежними. У перспективі вбачаємо необхідність вивчення закордонного досвіду професійної підготовки майбутніх офіцерів, а також особливостей формування інших компетентностей у майбутніх військовослужбовців та їх впливу на професійну діяльність.

Література

1. Алексеенко О. В. Особливості розвитку сфери інноваційної діяльності в закладах вищої освіти та наукових установах Збройних Сил України. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 2 (42), НУОУ, 2020. С. 9–17.
2. Артюшин Г. М. Актуальні проблеми вищої професійної підготовки військових кадрів. *Військова освіта : збірник наукових праць*. Київ: ГУКП НМЦВО МОУ. 2001. № 9. С. 123–128.
3. Беньковська Н. Б. Специфіка формування комунікативної компетентності у майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. *Педагогічні науки: теорія та практика*. № 1. 2023. С. 61–65. URL: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-1-09>
4. Брижатиї Є. І. Військова освіта в контексті національної безпеки та оборони: сучасний підхід. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 1 (42). НУОУ. 2020. С. 35–45.
5. Брижатиї Є. І. Військово-професійна підготовка майбутніх офіцерів: від готовності до професіоналізму. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6. С. 13–17.
6. Васильєв О. М. Сучасні тенденції управління змінами в системі вищої військової освіти. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 2 (42), НУОУ, 2020. С. 27–38.
7. Военна доктрина України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.
8. Колосович О. С. Психологічні аспекти професійної діяльності молодих офіцерів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 2. С. 277–285.
9. Концепція підготовки Збройних Сил України. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/02/concept-of-the-armed-forces-ofukraine.html>.
10. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 852 с.
11. Олійник Л. В. Теоретико-методичні засади навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління: експериментальне дослідження. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: № 2 (42), НУОУ, 2020. С. 204–214.
12. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 25 – Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону, спеціальність 253 – Військове управління (за видами збройних сил). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty_Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/253-Viysk.upr-bak.31.01.22.pdf
13. Стратегічний оборонний бюлетень України, введений в дію Указом Президента України від 17 вересня 2021 року N 473/2021. URL: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-1-09>
14. Цевельов О. Є. Міжнародне безпекове середовище: вплив на формування політики професійної військової освіти в Україні. *Збірник наукових праць «Військова освіта»*. К.: НУОУ, 2021, № 1 (43). С. 322–338.

References

1. Alekseienco, O. V. (2020). Osoblyvosti rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti v zakladakh vyshchoi osvity ta naukovykh ustanovakh Zbroinykh Syl Ukrainy [Peculiarities of the development of the sphere of innovative activity in institutions of higher education and scientific institutions of the Armed Forces of Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 2 (42). 9–17 [in Ukraine].
2. Artiushyn, H. M. (2001). Aktualni problemy vyshchoi profesiinoi pidgotovky viiskovykh kadriv [Actual problems of higher professional training of military personnel]. *Viiskova osvita: zbirnyk naukovykh prats – Military education: collection of scientific papers*. 9. 123–128 [in Ukraine].
3. Benkovska, N. B. (2023). Spetsyfyka formyvannya komynikatyvnoyi kompetentnosti y maybytnih ophitseriv u protsesi fahovoi pidgotovky [The specifics of the formation of communicative competence in future officers in the process of professional training.]. *Pedagogichni nauki: teoriya ta praktyka – Pedagogical sciences: theory and practice*. 1. 61–65. Retrieved from: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-1-09>
4. Bryzhatyi, Y. I. (2020). Viiskova osvita v konteksti natsionalnoi bezpeky ta oborony: suchasnyi pidkhid [Military education in the context of national security and defense: a modern approach]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 1 (42). 35–45 [in Ukraine].
5. Bryzhatyi, Y. I. (2014). Viiskovo-profesiina pidgotovka maibutnikh ofitseriv: vid hotovnosti do profesionalizmu [Military-professional training of future officers: from readiness to professionalism]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National University of Defense of Ukraine*. 6. 13–17 [in Ukraine].
6. Vasyliiev, O. M. (2013). Suchasni tendentsii upravlinnia zminamy v systemi vyshchoi viiskovoi osvity [Modern trends in change management in the system of higher military education]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 2 (42). 27–38 [in Ukraine].
7. Voienna doktryna Ukrainy [Military doctrine of Ukraine]. Retrieved from: .
8. Kolosovych, O. S. (2013). Psykholohichni aspekty profesiinoi diialnosti molodykh ofitseriv [Psychological aspects of professional activity of young officers]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*. 2. 277–285 [in Ukraine].
9. Kontseptsiiia pidgotovky Zbroinykh Syl Ukrainy [Concept of training of the Armed Forces of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ukrmilitary.com/2016/02/concept-of-thearmed-forces-of-ukraine.html>.
10. Neshhadym, M. I. (2003). Viiskova osvita Ukrainy: istoriya, teoriya, metodologiya, praktyka: monogr. [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice: monograph]. 852 [in Ukraine].
11. Oliinyk, L. V. (2020). Teoretyko-metodychni zasady navchannia viiskovo–spetsialnykh dystsyplin mahistriv viiskovo-sotsialnoho upravlinnia: eksperymentalne doslidzhennia [Theoretical and methodological principles of teaching military-special disciplines of masters of military-social management: an experimental study]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 2 (42). 204–214 [in Ukraine].
12. Standart vyshchoyi osvity Ukrainy (2018): pershyi (bakalavrskiy) riven, haluz znan 25 – vioienni nauky, natsionalna bezpeka, bezpeka derzhavnogo kordonu, spetsialnist 253 – viiskove upravlinnia (za vydami zbroinykh syl) / zatverdzheno ta vvedeno v diyu nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29.10.2018 № 1168. [Standard of higher education of Ukraine: first (bachelor) level, field of knowledge 25 – Military sciences, national security, security of the state border, specialty 253 – Military management (by types of armed forces)].

URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2022/Standarty_Vyshchoyi.Osvity/Zatverdzeni.Standarty/01/31/253-Viysk.upr-bak.31.01.22.pdf

13. Stratehichnyi oboronnyi biuletен Ukrainy, vvedenyi v diiu Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 17 veresnia 2021 roku No 473/2021 [Strategic Defense Bulletin of Ukraine, put into effect by the Decree of the President of Ukraine dated September 17, 2021 No. 473/2021]. Retrieved from: <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-1-09>

14. Tsevelov, O. I. (2021). Mizhnarodne bezpekove seredovyshe: vplyv na formuvannya polityky profesiinoi viiskovoї osvity v Ukraini [The international security environment: influence on the formation of the policy of professional military education in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats «Viiskova osvita» – Collection of scientific works «Military education»*. 1 (43). 322–338 [in Ukraine].

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти професійної підготовки майбутніх офіцерів у період воєнної агресії росії в Україні. Зазначено, що у системі військової освіти дедалі актуальнішим є застосування компетентного підходу, що, в свою чергу, зумовлює необхідність оновлення цілей, завдань і технологій професійної підготовки майбутніх військовослужбовців, розробки нових військових освітніх стандартів з урахуванням сучасних вимог. Акцентовано увагу на важливості розвитку професійної та соціальної компетентностей здобувачів військової освіти як майбутніх учасників воєнних дій. Визначено сутність понять: «професійна компетентність майбутнього офіцера» (складне системне утворення, що об'єднує мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та психологічний компоненти, які дають змогу фахівцю успішно здійснювати професійну діяльність) й «соціальна компетентність майбутнього офіцера» (це інтегрована здатність результативно взаємодіяти з іншими людьми в різних умовах). Доведено, що професійна компетентність майбутнього офіцера тісно пов'язана з його соціальною компетентністю, оскільки набуття умінь і навичок, властивих кваліфікованому фахівцю, неможливе без його успішної взаємодії з соціумом, а високий рівень соціальної компетентності даватиме можливість успішно реалізуватися у професійній діяльності. Розглянуто основні структурні компоненти означених компетентностей майбутніх офіцерів. Обґрунтовано набутість професійної та соціальної компетентностей, оскільки їх можна формувати і розвивати протягом усього життя особистості. Зазначено форми розвитку зазначених компетентностей. Розглянуто основні чинники, які впливають на розвиток означених компетентностей. Зроблено висновок про вплив професійної і соціальної компетентностей на майбутню професійну діяльність здобувачів вищої військової освіти та їх умінь берегти власне життя й життя підлеглих. Запропоновано шляхи оптимізації розвитку професійної та соціальної компетентностей у процесі фахової підготовки майбутніх офіцерів.

Ключові слова: професійна підготовка, розвиток компетентностей, професійна компетентність, соціальна компетентність, майбутні офіцери.